

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين
الرحمن الرحيم مالك
يوم الدين
اهدنا الصراط المستقيم
عنه غير المغضوب
عليه ولا الضالين

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کارگاه نگارگری

رشته صنایع دستی

گروه تحصیلی هنر

زمینه خدمات

شاخه آموزش فنی و حرفه‌ای

شماره درس ۳۵۸۹

طاووسی، ابوالفضل	۷۵۰
کارگاه نگارگری/ مؤلف: ابوالفضل طاووسی. - تهران: شرکت چاپ و نشر	/ ۲۸
کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۹۴.	ک ۲۴۶ ط
۲۰۵ ص. : مصور. - (آموزش فنی و حرفه‌ای؛ شماره درس ۳۵۸۹)	۱۳۹۴
متون درسی رشته صنایع دستی گروه تحصیلی هنر، زمینه خدمات.	
برنامه‌ریزی و نظارت، بررسی و تصویب محتوا: کمیسیون برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های	
درسی رشته صنایع دستی دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش.	
۱. نقاشی - کارگاه‌ها. الف. ایران. وزارت آموزش و پرورش. دفتر تألیف کتاب‌های	
درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش. ب. عنوان. ج. فروست.	

همکاران محترم و دانش آموزان عزیز :

پیشنهادات و نظرات خود را درباره محتوای این کتاب به نشانی
تهران - صندوق پستی شماره ۴۸۷۴/۱۵ دفتر تألیف کتاب های درسی
فنی و حرفه ای و کار دانش، ارسال فرمایند.

info@tvoccd.sch.ir

پیام نگار (ایمیل)

www.tvoccd.sch.ir

وب گاه (وب سایت)

این کتاب در سال های تحصیلی ۸۲ - ۸۱ و ۸۳ - ۸۲ توسط ۱۲۹ نفر از هنرجویان، ۲۶ نفر از
هنرآموزان، ۱۴ نفر از خبرگان حرفه ای و ۱۲ نفر از متخصصان موضوعی و پژوهشگران از مناظر مختلف
قابل فهم بودن، صحت مطالب، سطح دشواری، کاربردی بودن محتوا و قابلیت یاددهی و یادگیری مورد
اعتبار بخشی قرار گرفت و نتایج اعتبار بخشی در کتاب اعمال گردید.

وزارت آموزش و پرورش

سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی

برنامه ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر تألیف کتاب های درسی فنی و حرفه ای و کار دانش

نام کتاب : کارگاه نگارگری - ۴۹۲

مؤلف : ابوالفضل طاووسی

اعضای کمیسیون تخصصی : ابراهیم آزاد، نصرالله تسلیمی، سیدامیراحمد ذریه زهرا، مریم کیان اصل،

بشری گل بخش و مجید نیکویی

ویراستاران علمی : نصرالله تسلیمی، بشری گل بخش

آماده سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن : ۹-۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار : ۹۲۶۶-۸۸۳۰، کدپستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹،

وب سایت : www.chap.sch.ir

عکاس : نسرین اصغری

صفحه آرا : صغری عابدی

طراح جلد : نصرالله تسلیمی

اجرای طرح جلد : علیرضا رضائی کر

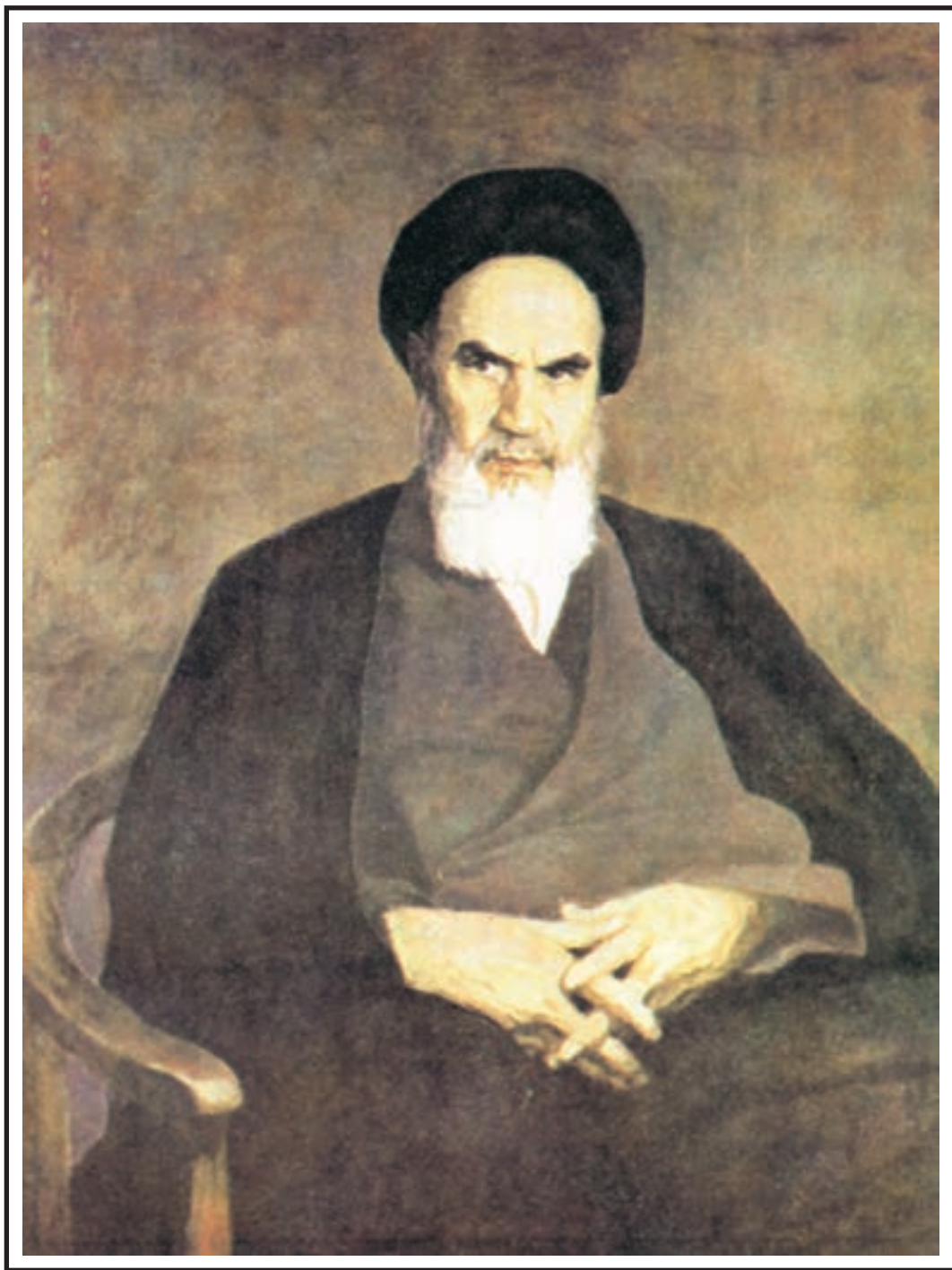
ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران - تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن : ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۱۳۹-۳۷۵۱۵

چاپخانه : شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ دهم ۱۳۹۴

حق چاپ محفوظ است.

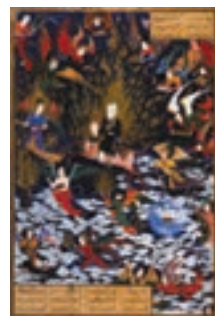
اثر استاد کیخسرو خروش

همزبانت است از دمیدن روح عهت در انسانها
امام خمینی

فهرست

مقدمه

۱	فصل اول: تاریخچه نگارگری در ایران
۱	نگارگری
۱	تاریخچه نگارگری ایرانی
۵	تاریخ نگارگری پس از ورود اسلام
۷	مکاتب نگارگری در ایران
۷	مکتب بغداد
۱۰	مکتب تبریز در دوره اول مغول و تیموری
۱۵	مکتب شیراز در دوره اول (مغول و تیموری)
۱۸	مکتب هرات
۲۳	مکتب بخارا
۲۵	مکتب تبریز در دوره دوم (صفویه)
۲۹	مکتب قزوین
۳۲	مکتب اصفهان
۴۰	مکتب شیراز در دوره دوم (زندیه)
۴۲	مکتب تهران
۴۷	نقاشی معاصر ایران
۵۲	سؤالات
۵۳	فصل دوم: طراحی در نگارگری
۵۳	خط در نگارگری
۵۹	قلم گیری
۶۱	طراحی ابر
۶۴	طراحی کوه
۶۶	طراحی گل و بوته
۷۵	طراحی درخت
۷۹	طراحی جویبار
۸۱	طراحی حیوانات
۸۲	طراحی پرندگان
۹۱	طراحی چهارپایان

۹۲	طراحی اسب
۹۸	طراحی آهو
۱۰۱	طراحی شتر
۱۰۴	طراحی خرگوش
۱۰۵	طراحی شیر
۱۰۸	طراحی سگ
۱۱۱	طراحی روباه
۱۱۴	طراحی حیوانات خیالی (سیمرغ و اژدها)
۱۲۰	طراحی انسان
۱۲۷	طراحی سر و صورت
۱۳۴	طراحی چشم
۱۳۵	طراحی بینی
۱۳۶	طراحی لب و دهان
۱۳۷	طراحی گوش
۱۳۸	طراحی مو
۱۴۰	طراحی دست
۱۴۲	طراحی پا
۱۴۳	طراحی پوشش ها
۱۴۶	طراحی شال و کفش
۱۵۲	ترکیب بندی در نگارگری

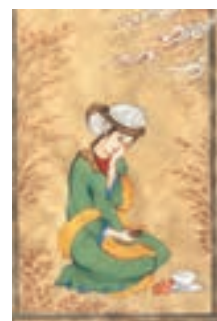
فصل سوم : آماده سازی بوم

۱۵۳	کاغذ در نگارگری
۱۵۵	رنگ آمیزی کاغذ
۱۵۶	آهار زدن کاغذ
۱۵۶	مهره زدن
۱۵۷	بوم سازی

فصل چهارم : مراحل انجام یک کار نگارگری

۱۶۲	انتقال طرح روی بوم
۱۶۳	رنگ در نگارگری
۱۶۴	رنگ گذاری
۱۶۵	رنگ گذاری با رنگ های جسمی
۱۶۶	رنگ گذاری با رنگ های روحی
۱۷۵	ساخت و ساز
۱۷۶	جدول کشی
۱۸۲	

۱۸۳	بیوست (معرفی برخی از استادان نگارگری معاصر)
۱۸۵	استاد حاج میرزا آقا امامی
۱۸۶	استاد محمدحسین مصورالملکی
۱۸۷	استاد هادی تجویدی
۱۸۸	استاد حسین بهزاد
۱۸۹	استاد عیسی بهادری
۱۹۰	استاد ابوطالب مقیمی
۱۹۱	استاد محمدعلی زاویه
۱۹۲	استاد علی کریمی
۱۹۳	استاد علی مطیع
۱۹۴	استاد جواد رستم شیرازی
۱۹۵	استاد محمود فرشچیان
۱۹۶	استاد امیرهوشنگ جزئی زاده
۱۹۷	استاد یسائی شاه‌جانیان
۱۹۸	استاد اکبر مصری پور
۱۹۹	استاد مجید مهرگان
۲۰۰	استاد اردشیر مجرد تاکستانی
۲۰۱	استاد محمدباقر آقامیری
۲۰۲	استاد عباس جمالپور
۲۰۳	استاد علی اصغر تجویدی

۲۰۴	فهرست منابع و مآخذ
۲۰۴	منابع فارسی
۲۰۵	منابع لاتین

مقدمه

نقاشی ایرانی از زمانی آغاز شد که اقوام آریایی از سلسله جبال هندوکش به فلات ایران وارد شدند و در گوشه و کنار این سرزمین پهناور پایه‌های تمدنی درخشان را بنیاد نهادند. تمدنی که در طول چند هزار سال، سهمی عظیم از فرهنگ بشری را به خود اختصاص داده است. ایرانیان در هنر خود بیش‌تر به عالم خیال نظر داشته و آن را در تمامی ادوار و آثار هنری چه در سفال‌های سیلک و مفرغ‌های لرستان و چه در نقوش نیم برجسته هخامنشیان و آثار پربار ساسانیان و... دنبال کرده‌اند. هنرمند ایرانی هیچ‌گاه به تقلید از ظواهر طبیعت خرسند نبوده و همواره حقیقت هر چیز را مدّ نظر داشته است. پرهیز از شیوه‌هایی چون سایه روشن، حجم‌سازی، عمق‌نمایی، شخصیت‌پردازی و شگردهایی از این دست نیز به همین دلیل است. او در عوض کوشیده است که با استفاده از عواملی چون خطوط قلم‌گیری به جای سایه‌روشن، رنگ‌های تخت روشن و درخشان، شکل‌های مدور ایرانی و وفادار ماندن به دو بعد زمینه نقاشی، در ابعاد طول و عرض محصور نماند و لایه‌های دیگری از وجود و حضور انسان را در جهان کشف و عرضه کند. هنرمند ایرانی کوشیده است تا با توسل به چنین روش‌هایی حقیقت خود و جهان را دریابد و آن را به تصویر کشد. به بیان دیگر وی به ماهیت و چیستی اشیا نظر داشته و به شکل ظاهر و نمود آن‌ها توجه نداشته است.

او از قرن‌ها پیش می‌دانست که تجرد، یعنی گذشتن از ظواهر اشیا، راه رسیدن به حقیقت آن‌هاست.

به همین جهت همواره کوشیده است تا پرده از آن حقیقت پنهان بردارد و از ظاهر جهان و آنچه در ظاهر نمایان است گذشته، به باطن هستی راه یابد. با ظهور اسلام، آموزه‌های این دین الهی با زمینه‌های بینش هنری ایرانیان مطابقتی داشت که به سرعت با آن تلفیق شد و فرهنگ و هنر ایرانی - اسلامی را پدید آورد. او فهمید که گرچه هر حقیقتی در صورتی ظاهر می‌شود، اما صورت، عین آن حقیقت نیست. ذهن پویا ذهنی است که آن حقیقت را درمی‌یابد؛ می‌پروراند و به صورتی مناسب و ملموس عرضه می‌کند. از این رو، نگارگر ایرانی با توسل به خط و سطح و رنگ، جهان ویژه خویش را می‌آفریند. فضایی که پیوند آن با عالم ملکوت بیش از توجه به عالم حواس ظاهری، اهمیت دارد. مرجع انتخاب رنگ برای نگارگر ایرانی، صورت بیرونی اشیا نیست بلکه حقیقتی است که رنگ بدان اشاره می‌کند. برای مثال، رنگ طلایی نشانه نور خورشید است.

در نقاشی ایرانی، اشیای دور دست به صورتی که دیده می‌شود، کوچک و محو به تصویر در نمی‌آید، بلکه سعی بر آن است به تناسب با وضوح کامل نقش شود. از این روست که نقاشی ایرانی، قوانین مناظر و مریا را نمی‌پذیرد. در این هنر، عمق‌نمایی جایی ندارد. هنرمند ایرانی می‌داند این قوانین ناشی از خواص فیزیکی چشم انسان است و ربطی به واقعیت اشیا ندارد. نقاشی ایرانی بر تخیل استوار است بنابراین هنرمند قواعد و اصول خلقت را گرفته و با شناخت بر پرده نقاشی می‌کشد و این معرفت و خیال، پایه و اساس نقاشی ایرانی را تشکیل می‌دهد.

هنرمند ایرانی به جای این که درجایی بنشیند و از آن نقطه به طبیعت نگاه کند و آن را به تصویر بکشد، همراه تخیل خود به پرواز درمی‌آید و هر قسمت از تابلو را از مناسب‌ترین دیدگاه تصویر می‌کند. به همین دلیل، آزادی نگارگر ایرانی بیش‌تر است و گاهی از بیرون یک فضا و گاهی از درون، آن را تصویر می‌کند. قسمتی را از نزدیک، بخشی را از روبه‌رو و قسمتی دیگر را از کنار یا از بالا و یا از پایین نمایش می‌دهد. گاه به آسمان پر می‌کشد؛ گاه بر قلّه کوهی می‌نشیند؛ زمانی کنار بوته‌ای، درختی، چشمه‌آبی آرام می‌گیرد و در همان حال چشم‌انداز افق را نیز تصویر می‌کند. چنین است که نوعی حرکت در نقاشی ایرانی احساس می‌شود و اشیا در بهترین شکل‌ها و درخشان‌ترین رنگ‌ها دیده می‌شود. با این همه، هر جامعه‌ای به شیوه خاصی از اندیشه مجهز است و در هر زمان به گونه‌ای زندگی می‌کند. بنابراین هنرمند معاصر باید به سنت‌ها و شیوه‌های گذشته همچون مصالح ساختمانی نگاه کند و طرحی نو دراندازد و گر نه تقلید از گذشتگان یا توسل جستن به شیوه‌های بیگانه با فرهنگ خودی موجب نابودی نقاشی ایرانی خواهد شد. در این کتاب مختصر، با پرداختن به تاریخ و مکاتب نقاشی ایرانی کوشیده‌ایم ریشه‌های استوار این هنر شریف را بیابیم.

ابتدا تاریخ نقاشی ایرانی و روند آن را در مکاتب به اجمال بررسی می‌کنیم و آن را تا مرتبه‌ای که جای خود را به نقاشی طبیعت‌گرایی غربی سپرد بی‌می‌گیریم. در فصل دوم به اصول طراحی و انواع نگارگری از سنگ، بوته، کوه، درخت، پرندگان، حیوانات و انسان پرداخته‌ایم. در این فصل، با آثار برخی از هنرمندان در این زمینه آشنا خواهیم شد. در فصل سوم با روش ساخت انواع بوم و وسایل نگارگری ایرانی آشنا می‌شویم و در فصل چهارم روش‌های مختلف رنگ‌آمیزی نگارگری و ساخت و ساز و جزئیات دیگر را تجربه خواهیم کرد.

در حین کار فرصتی یافتیم تا آموخته‌های خود را با مشورت استادان حرفه‌ای و تجربه‌های ایشان درآمیزیم و گامی، هرچند کوچک و ناکافی در راهی که شاید از این پس رهروانی دیگر آن را به منزل مقصود برسانند، برداریم. در این راه دشوار، بدون همدلی و یاری دوستان و هنرمندان عزیز، کوشش ما به جایی نمی‌رسید از این رو، لازم می‌دانم سپاس خود را به پیشگاه یکایک آنان تقدیم دارم. به ویژه به ساحت استادان هنرمندم آقای مصری‌پور، مرحوم بسائی شاه‌جانیان، مجید مهرگان، علی مطیع، جواد رستم‌شیرازی، اردشیر مجرد تاکستانی و ... و تمام عزیزانی که محبت خود را از بنده دریغ نداشتند و نام بردن از همه این عزیزان مقدور نیست. با این همه، امیدوارم که سپاس صمیمانه و خالصانه مرا بپذیرند.

در پایان گفتنی است با همه کوششی که انجام داده‌ایم کتاب حاضر با شکل مطلوب آن فاصله بسیار دارد. به همین جهت از استادان و صاحب‌نظران درخواست می‌کنیم کمبودها را نادیده نگیرند و از آن چشم‌پوشی نکنند. بلکه با یادآوری آن و راهنمایی‌های ارزشمند خود، ما را رهین منت خویش سازند.

مؤلف

هدف کلی

آشنایی با شکل‌های مختلف نگارگری و توانایی اجرای یک نمونه کار نگارگری